

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)

PAMPIRI YA BOBEDI (P2)

MOTSHEANONG/PHUPJANE 2025

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 80

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 23.

TATAISO YA HO TSHWAYA:

- Ha mohlalobuwa a arabile dipotso tse ngata ho feta palo e behilweng, tshwaya feela karabo ya pele (**Mohlalobuwa ha a lokela ho araba potso e telele le dipotso tse kgutshwane mofuteng o le mong wa sengolwa**).
- Haeba a arabile dipotso ka bone ba tsona dithothokisong tseo a ithutileng tsona KAROLONG YA A, (dithothokiso tseo a di rutilweng) tshwaya feela dipotso tse pedi tsa pele.
- Haeba a arabile dipotso tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse kgutshwane kapa a arabile tse pedi tsa mofuta wa dipotso tse telele KAROLONG YA B le ya C, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele ya bobedi. Athe ha a arabile dipotso ka bone ba tsona, tshwaya karabo ya pele ho karolo e nngwe le e nngwe ha feela a arabile e le nngwe ya dipotso tse kgutshwanyane le e le nngwe ya dipotso tse telele.
- Ha mohlalobuwa a nehelane ka dikarabo tse pedi, ya pele e fosahetse, mme ya bobedi yona e nepahetse, tshwaya karabo ya pele, mme o tlohele e e latelang.
- Ha dikarabo di nomorilwe di fosahetse, tshwaya ho ya ka memorandamo.
- Haeba mopeleto o fosahetse hoo o thunthetsang moelelo, fosisa karabo e jwalo. Haeba mopeleto o fosahetseng o sa thunthetse moelelo, tshwaya karabo eo e nepahetse.

Potso tse telele:

- Ha bolelele ba moqoqo bo le ka tlase ho palo ya mantswe e behilweng (kgutshwane), se behe kotlo hobane mohlalobuwa o se a ntse a ipehile ka mosing. Haeba moqoqo o le molelele haholo, tshwaya ho ya ka seo mohlalobuwa a se ngotseng o nto sekaseka sena le batshwai ba ka sehloohong. **Sebedisa ruburiki ya ho lekanyetsa e leqepheng la 3 le e leqepheng la 8 ho lekanyetsa moqoqo wa mohlalobuwa.**

Dipotso tse kgutshwane:

- Haeba mohlalobuwa a sa sebedisa matshwao a di-a-bulwa le di-a-kwalwa moo a lokelang ho qotsa, se behe kotlo.
- Bakeng sa dipotso tse bulehileng, se ka aba matshwao bakeng sa E/TJHE kapa KE A DUMELA/KE A HANA. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
- Ha ho matshwao a ajwang bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.

KAROLO YA A: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: THOTHOKISO – SESOTHO PUO YA LAPENG (MATSHWAO A 10)

Makgetha a ho lekanyetsa	Phihlello e babatsehang	Phihlello e supang bokgoni	Phihlello e mahareng	Phihlello ya motheo feela	Phihlello e haellang
DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatsheko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ho tswa thothokisong/temeng. MATSHWAO A 6	5–6 -O bontsha kutlwisiso e tebileng ya se botswang -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa; di tshehetswa ho tswa thothokisong. -Kutlwisiso ke e babatsehang ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	4 -O bontsha kutlwisiso, mme o hlalosa se botswang ka tshwanelo. -O hlahisitse dintlha tse anelang ka tsela e kgotsofatsang. -O hlahisitse dintlha tse utlwalang, empa ha se tsohle tse tiisitsweng kamoo ho lokelang. -O utlwisisa mofuta wa sengolwa le thothokiso.	3 -O bontsha kutlwisiso e mahareng ya se botswang. -O hlahisitse dintlha tse seng kae ho tshehetsa sehlooho. -Tse ding tsa dintlha tse hlahisitsweng ho tshehetsa sehlooho di ntle. -Tse ding tsa dintlha di tsheheditse, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle. -Kutlwisiso ya motheo feela ya mofuta wa sengolwa le thothokiso.	2 -O bontsha kutlwisiso e sa kgotsofatseng ya se botswang. -Ho batla ho se dintlha tse hlahisitsweng ho tshehetsa sehlooho. -Kutlwisiso ya mofuta wa sengolwa le thothokiso ke e haellang.	0–1 -Ha a bontshe kutlwisiso ya letho ya se botswang. -Dintlha tse tshehetsang ha di hlahiswe ho tswa thothokisong. -Mohlalobuwa ha a utlwisisa hantle mofuta wa sengolwa le thothokiso.
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO Sebopeho, nehelano le tlhophiso ya mehopolo. Tshebediso ya puo, sehalo le setaele tse sebedisitsweng MATSHWAO A 4	4 -Sebopeho se hlahisitse ka tsela e momahaneng. -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng. -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele ke tse butswitseng, tse susumetsang le ho nepahala. -O batla o hloka diphoso tsa puo, tsa mopeleto le tsa matshwao a puo/a ho bala.	3 -Sebopeho ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitse ka tsela e hlalohanyehang, -Tlhahiso ya mehopolo ke e utlwisiselang. -Tshebediso ya puo, sehalo le setaele di nepahetse.	2 -O hlahisitse bopaki bo seng bokae ba sebopeho. -Tlhahiso ya mehopolo e a haella, ha e hlalohanyehe, mme ha e na momahano. -Diphoso tsa tshebediso ya puo ha se tse kaalo, mme sehalo le setaele ha se tse loketseng.	1 -Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng. -Mehopolo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang. -Sehalo le setaele ha se tse loketseng.	0–1 -Moqoqo o bopehile ka tsela e fokolang. -Ho na le diphoso tse tshabehang tsa tshebediso ya puo le setaele se fosahetseng.

ELA TLHOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng mme a sa bua ka Dikahare hohang, feela a ngotse moqoqo wa boiqapelo, mo abele 0 bakeng sa dikahare le tshebediso ya puo.

KAROLO YA A: DITHOTHOKISO**POTSO YA 1: 'LE AHLOLWA KE MANG?' – TM Lethota****TATAISO HO BATSHWAI:**

Motshwai a bale nehelano ya mohlalobuwa e lokelang ho hlahiswa sebopehong sa moqoqo. Sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo. Moqoqo o tlameha ho hlahiswa ka tsela e supang kgokahano le momahano ya dintlha, dipolelo le diratswana.

Motshwai a tadime makgetha ana a mabedi a latelang ha a tshwaya moqoqo ona: Dikahare le Sebopeho le Tshebediso ya puo.

Dikahare

- Dikahare di bontshe kutlwisiso ya potso; botebo ba tshekatsheko ya ditaba, kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya taba ka mabaka a itshetlehileng thothokisong.
- Dikahare di hlahiswe ka tsela e momahaneng, mme motshwai a tadime dintlha tse tla hlahiswa nehlanong ya mohlalobuwa. Ela tlhoko hore dintlha tsa mohlalobuwa di ke ke tsa behwa ka tatellano e hlahellang mona. Ho be le kgokahano le momahano ya dintlha le diratswana.

Sebopeho le Tshebediso ya Puo

- Nehelano e lokela ho hlahiswa sebopehong sa moqoqo, mme sena se bolela hore nehelano e lokela ho ralwa ka tsela ya hore ho be le selelekela, mmele o bopilweng ka diratswana le qetelo.
- Mohlalobuwa a nehelane ka karabo ya hae e sebopehong sa diratswana tse momahaneng, mme ho be le kgokahano le momahano ya dipolelo le diratswana kamoo ho hlokehang.
- Puo, setaele le sehlo di sebediswe ka nepo temeng.

Karabo e ka lebellwang:**Selelekela**

Thothokisong ena re tlo sekaseka tshebediso ya lebotsi ho hlakisa molaetsa wa ho se kgotsofale ha sethothokisi. Sethothokisi se kgalema batho hore re tlohele ho ahlola batho ba bang hobane rona ha ho na motho ya re ahlolang. Melathothokisong ya 3, 6, 9, 12 le 15 ho sebeditswe mabotsi. Lebotsi ke potso e sa hlokeneng karabo mme le sebedisitswe ka sepheo se bontshang tletlebo.

Mmele

Thothokisong ena, sethothokisi se utulla maikutlo a fapaneng a kang a kgalefo, a ho teneha le ho utlwa bohloko.

- Molathothokisong wa 3 sethothokiso se halefiswa le ho tenwa ke batho ba bolayang ba bang jwalo ka ha eka bona ba na le tokelo ya ho bolaya.
- Molathothokisong wa 6 se halefiswa ke batho ba tshwarang batho ba nwang jwala empa le bona ba ntse ba bo nwa haholo.
- Molathothokisong wa 9 sethothokisi se tenwa ke batho ba ahlolang batho ba utswang empa le bona ba ntse ba utswa e le mashodu.
- Molathothokisong wa 12 sethothokisi se tenwa ke batho ba betang empa le bona e ntse e le bomabeta.
- Molathothokisong wa 15 sethothokisi se tenwa ke batho ba buang leshano empa ba kgesa batho ba buang nnete.

Phethelo

- Mongodi o sebedisitse mabotsi ho utulla maikutlo a ho se kgotsofale ke batho ba bonang diphoso tsa ba bang empa le bona ba ntse ba na le diphoso.
- Mongodi o sebedisitse mabotsi ho hlakisa hore pele o bona phoso ho wa heno, o lokela ho itekola diphoso tsa hao.

[10]**POTSO YA 2: 'BOKGOBA NTLOHELE' – TM Lethota**

- 2.1 Phetapheto ya mantswe e diehileng.
Phetapheto ya moelelo.
Apostrofi. ✓
(Tshwaya e le nngwe feela.) (1)
- 2.2 Bohlabaphiyo ✓ (1)
- 2.3 Melathothokisong ya 1 le 5.
Melathothokisong ya 3 le 7. ✓
(Tshwaya e le nngwe feela.) (1)
- 2.4 Ke batho ba tletseng bonokwane le botjholotjholo. ✓✓ (2)
- 2.5 Apostrofi. Mona sethothokisi se fa bokgoba boemo ba motho kaha se bua le bona jwalo kaha eka bo a utlwa. ✓✓ (2)
- 2.6 Sehalo sa ho utlwa bohloko. Sethothokisi se utlwiswa bohloko ke kgateello eo bokgoba bo e behileng bathong e akgang ho tlatlapuwa, bofutsana, ho hloka tekatekano le hore bana ba fumane thuto. Sethothokisi se hlokomela hore le rona re ntse re bo ntshetsa pele. Ke ka hona se ipiletsang hore bokgoba bo ke bo re sirohe. ✓✓✓ (3)
- [Maikutlo a mohlalobuwa a nepahetseng a ananelwe]** **[10]**

POTSO YA 3: 'TSWALO LA KA LE A HANA' – KPD Maphalla

- 3.1 • Phetapheto ya moelelo.
• Phetapheto ya mantswe e tsepameng.
• Kgonyetso. ✓
(Tshwaya e le nngwe feela) (1)
- 3.2 Ke melathothokiso ya 3, ✓ 7, ✓ 11 kapa 15.
(Mela e mmedi feela) (2)
- 3.3 Temana ena e kgalema batho hore ba se kgese batho ba sa itekanelang hobane le bona ke batho ba tshwana le rona kaha re bopilwe ke Modimo kaofela. ✓✓ (2)
- 3.4 Ka sepheo sa ho hatella hore motho ha a ka hodimo ho molao.
Molao le toka di a lekana mme ha molao o le siyo, toka ha e yo. ✓✓
[Maikutlo a mohlalobuwa a nepahetseng a ananelwe] (2)
- 3.5 Lehlaso ke phetapheto e etswang **temanathothokisong ka nngwe.** ✓ Mona sethothokisi se toboketsa ntlha ya hore letswalo la motho ke modisa wa hae ya mo kgalemelang ha a etsa dintho tse sa lokang, mme ka mehla ha le o kgalema, o tlameha ho mamela. ✓✓ (3)
- [10]**

POTSO YA 4: 'THUTO' – JM Nkutha

- 4.1 • Phetapheto ya moelelo.
• Karaburetso ya motsamao wa mmele. ✓ (1)
- 4.2 • Dikinela: le bolela hore maoto a ruruhile ebile a tabohile kaha a qhitsa madi.
• Moqasa: ✓ le bolela moepa/ho nyolosetsa. ✓ (2)
(Tshwaya e le nngwe feela.)
- 4.3 Se kgothatsang. ✓ Motho ha a lokela ho nyahamela thuto le ha ho le thata ho e fumana hobane ha ho tse fumanwang di tonositse. ✓ (2)
- 4.4 Thuto e molemo mme e batlwa ke batho bohle empa e fumanwa ka thata kaha ba bang ba nyahlatsa teu ya yona le pele ba e fumana. ✓✓ (2)
- 4.5 Kganya ya letsatsi e matla hobane e kgona ho aparela lefatshe ka bophara ebile e a fahla ha motho a le shebile. Sethothokisi se sebedisitse pheteletso ho hlakisa hore lesedi la thuto le neha barutehi tsebo e batalatseng. ✓✓✓ (3)
[Batshwai ba badisise dikarabo tsa bahlohlobuwa] [10]

POTSO YA 5: 'KE TLA KGOTSOFALA' – T Lekitlane

- 5.1 Kgonyetso/Phetapheto ya mantswa ✓ (1)
- 5.2 Tsetselela. ✓ (1)
- 5.3 Molaetsa ke hore sethothokisi se ka kgotsofatswa haholo ke ha batjha ba tswela pele ka dintho tse molemo, mme ba tlohela tsohle tse ka ba kgelosang. ✓✓ (2)
- 5.4 • Phetapheto ya moelelo. ✓ E bopilwe ka mantswa dimpe le manyala.
• Phetapheto ya moelelo. Lesitse le tlohetse ✓ (2)
[Tshwaya mofuta wa phetapheto le sete e le nngwe ya mantswa]
- 5.5 • Ho hatella lentswe 'ena' ho bontsha hore ngongoreho eo sethothokisi se nang le yona e mabapi le tse etsahalang nakong ya hona jwale.
• Ho qatsohisa lentswe; 'ena' ka sepheo sa ho le fa sefutho le lebatama le le loketseng. ✓✓ (2)
(Tshwaya e le nngwe feela.)
- 5.6 Ke maikutlo a ho kgothala. ✓ Ke kgothatswa ke ha ke bona hore ho na le batho ba ntseng ba lakaletsa le ho kopela batjha ba rona tsohle tse molemo lefatsheng. ✓ (2)
[Batshwai ba badisise dikarabo tsa bahlohlobuwa mme ba nepise dipolelo tse buang ka maikutlo a matle le ditshehetso tsa teng.] [10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

MOQOQO WA KGANG

Mefuta ya Ditema	Ditema tsa Phetelo/o hlalosang	Ditema tsa Dinnete	Ngangisano/o sa nkeng lehlakore (Ditema tse susumetsang)
Sebopeho sa seratswana	Mohato/Setepe <ul style="list-style-type: none"> Moralo wa mantlha o hatellang hodima ditsela tse itseng tsa ho etsa dintho le tsa phetelo tse itshetlehileng hodima tlhahlamano ya diketsahalo ho latela nako. Polelo ya mohopolo wa sehlooho Dipolelo tsa tlatssetso ho bontsha tlhahlamano ya diketsahalo. 	Ketane <ul style="list-style-type: none"> Dipolelo tse hlahang di latelana di hokahantswe ke polelo e tlang pele. Polelo ya mohopolo wa sehlooho Dipolelo tsa tlatssetso 	Mokolokotwane Mathathama a dingangisano/dinnete tse phaelletseng ho tshehetsa ntlha e itseng. Botsitso Ho tshehetsa mhlakore ka bobedi ka dingangisano tse lekalekanang mabapi/kgahlanong le ntlhakgolo, e le ho fana ka tekatekano lehlakoreng ka leng. Ngangisano: Selelekela – ntlhakemo e hlake Mmele: Polelo ya mohopolo wa sehlooho. Bopaki – dipolelwana tse tshehetsang polelo e jereng mohopolo wa sehlooho. Tlhaloso ya bopaki – ho bontsha kamoo e tsamaellanang le polelo e jereng mohopolo wa sehlooho kateng. <ul style="list-style-type: none"> Lehokela le tlisang momahano diratswaneng. Dingangisano tse latelwang ke ditlhaloso Phethelo: <ul style="list-style-type: none"> Dikgothaletso Kgutsufatso/phethelo Ntlhakemo e hlakelle O sa nkeng lehlakore: Selelekela – ntlhakemo e hlake Mmele: Polelo ya mohopolo wa sehlooho Bopaki – dipolelwana tse tshehetsang polelo e jereng mohopolo wa sehlooho. <ul style="list-style-type: none"> Tlhaloso ya bopaki ho bontsha kamoo e tsamaellanang le polelo e jereng mohopolo wa sehlooho. Lehokela le tlisang momahano diratswaneng. Dintlha tse kgahlanong le sehlooho hammoho le mabaka. Phethelo: <ul style="list-style-type: none"> Dikgothaletso Kgutsufatso/phethelo Ntlhakemo e hlakelle

KAROLO YA B LE C: RUBURIKI YA HO LEKANYETSA MOQOQO WA DINGOLWA: PADI LE TSHWANTSHISO – SESOTHO PUO YA LAPENG (MATSHWAO A 25)

Makgetha a ho lekanyetsa	5. Phihlello e babatsehang	4. Phihlello e supang bokgoni	3. Phihlello e mahareng	2. Phihlello ya motheo feela	1. Phihlello e haellang
DIKAHARE Kutlwisiso ya potso, botebo ba tshekatshoko ya taba (sehlooho), kutlwahalo le nnetefatso (tiisetso) ya dintlha ka mabaka ho tswa sengolweng. MATSHWAO A 15	12–15 -Karabelo e hlahisitswe ka tsela e babatsehang: 14–15 -Karabelo e hlahisitswe ka bokgabane: 12–13 -Sehlooho se manollotswe ka botebo -O hlahisitse dintlha tse fapaneng tse hlwahlwa tse tshehetswang ho tswa sengolweng -O bontsha kutlwisiso e babatsehang ya sengolwa.	9–11 -O bontsha kutlwisiso, mme o manollotse sehlooho ka bokgoni -O hlahisitse karabelo e batlang e anela -Tse ding tsa dintlha ke tse utlwahalang, empa ha se tsohle tse tiisitwang kamoo ho lokelang -Bopaki ba kutlwisiso ya mofuta ona wa sengolwa bo a bonahala.	6–8 -Kutlwisiso ke e mahareng ya sehlooho; ha se dintlha tsohle tse utullotswang ka botlalo -Tse ding tsa dintlha di tshehetsa sehlooho -Dintlha tse ding di tsheheditse, empa bopaki ha bo kgodise ka nako tsohle -O bontsha kutlwisiso e ka mmoho ya mofuta ona wa sengolwa.	4–5 -Kutlwisiso ke e haellang ya sehlooho; boholo ba dintlha ha di a utullwa ka botlalo. -Ke dintlha tse fokolang feela tse tshehetsang sehlooho. -O hlahisitse dintlha tse seng kae tse tsamaelanang le sehlooho -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya mofuta ona wa sengolwa	0–3 -O bontsha kutlwisiso e fokolang ya sehlooho -Boiteko bo fokolang ba ho araba potso -Dintlha ha se tse kgodisang -Mohlalobuwa ha a utlwisise hantle mofuta ona wa sengolwa.
SEBOPEHO LE TSHEBEDISO YA PUO Sebopeho, tlhophiso ya mehopolo le nehelano e nang le neeletsano e momohaneng e lebisang tlhalohanyong ya sehlooho mmoho le puo, setaele le sehlo tse sebedisitsweng temeng. MATSHWAO A 10	8–10 -Sebopeho se momahaneng -Selelekela le qetelo di a babatseha -Dintlha di utullotswe hantle le ho ntshetswa pele ka tsela e hlakileng -Tshebediso ya puo, sehlo le setaele ke tse sutsitseng, tse susumetsang le ho nepahala	6–7 -Sebopeho ke se hlakileng, mme dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang. -Selelekela le qetelo mmoho le diratswana tse ding di hlahisitswe ka tsela e momahaneng. -Dintlha di hlahisitswe ka tsela e hlalohanyehang. -Puo, sehlo le setaele boholo di nepahetse.	4–5 -O hlahisitse bopaki bo itseng ba sebopeho -Tlhalohanyo le momahano di teng leha di kgera -Ho na le moo tshebediso ya puo e fosahetseng ha sehlo le setaele tsona di batla di loketse -Tlhahiso ya mehopolo e a haella, ha e hlalohanyeha, mme ha e na momahano -Popo ya diratswana e batla e nepahetse	2–3 -Sebopeho se bonahala se radilwe ka tsela e fosahetseng -Mehopolo ha e hlahiswe ka tsela e hlalohanyehang -Diphoso tsa tshebediso ya puo di totobetse -Sehlo le setaele ha di a lokela mosebetsi -Popo ya diratswana e fosahetse.	0–1 -Kgaello ya ho rala sebopeho ka tshwanelo e sitisa phallo ya mehopolo -Tshebediso ya puo le ya setaele tse fosahetseng di hlahisitse tema e fokolang haholo -Popo ya diratswana e fosahetse
MATSHWAO	20–25	15–19	10–14	5–9	0–4

Matshwao a ka sebediswang bakeng sa ho tshwaya:

Makgetha a tekanyetso	Matshwao	Senotlolo
Dikahare	15	Dik. =
Sebopeho le Tshebediso ya Puo	10	STP =
Matshwao ohle	25	

ELA TLHOKO: Ha karabo ya mohlalobuwa e tswile lekoteng, motshwai a mo abele matshwao a dikahare le tshebediso ya puo ya kgato ya pele feela.

POTSO YA 6: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlalobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlalobuwa a lekola taba ya hore Tseleng a thobise Tsietsi, e bakile tharahano paleng ena, a itshetlehile ka mophetwa a le mong kapa ba babedi. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanana le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. Seratswana se lokela ho tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho.

A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae e le ho bontsha kamoo ketso ya ho thobisa Tsietsi sepetelele e rarahantseng ditaba tsa buka kateng. A boele a hlakise ka dintlha tse amanang le bophelo ka kakaretso ho matlafatsa ntlha ya hae.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe kamoo leano la Tseleng la ho thobisa Tsietsi sepetelele le hodisitseng tharahano kateng. A boele a bontshe le ditlamorao tsa seo.

(Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.)

[25]**POTSO YA 7: BOTSANG LEBITLA – KPD Maphalla**

- 7.1 Ke Tsietsi. ✓ (1)
- 7.2
- Ba ne ba batla ho ikutlwela hore na ho etsahetse eng.
  - O ne a tsebisahala haholo ka makgabane a hae setjhabeng. ✓
  - Ba ne ba batla ho tla iponela ka mahlo hore ke nnete hore leloko lohle le hlokahe. ✓
- (Tshwaya tse PEDI feela.)** (2)
- 7.3 Molelekeng yena o ne a sa patwe le ba ha Molakolako, o ne a tlo patwa ke ba habo. ✓✓ (2)
- 7.4
- Kotsi o ile a ja mafa a ngwana wa bona Tsietsi, ha ba se ba iketse boyabatho
  - Kotsi o ile a dieha ho kenya Tsietsi sekolong. ✓✓
- (Tshwaya e le nngwe feela.)** (2)
- 7.5 Ke ya hore Tsietsi a kene lebothong la sesole le neng le thaottha batho. ✓✓ (2)
- 7.6 O sepapetlwa. ✓ Haesale e le seabo sa hae sa hore Tsietsi a be le kgodiso e ntle. Ha ho moo botho ba hae re bo bonang bo fetofetoha ka lebaka la seabo sa hae se fokolang paleng kaha ke mophetwa wa tlatsetso. ✓ (2)

- 7.7 E re tjobela tabeng ya hore Tsietsi o tlo hola e le kgutsana, hlahlasolle eo e leng ngwana wa setsha ha se mele poya. ✓✓ (2)
- 7.8 Ke e mong wa dilalome tse neng di batletswe ho bolaya Tsietsi. ✓ (1)
- 7.9 Ho raranya kgohlano ka hore morero wa Tsietsi wa ho bolaya Sekama Molollope o phethahale kaha ho ne ho se na motho ya tla hlokomela hore Tsietsi o tlile ka morero o sa lokang. ✓✓ (2)
- 7.10 Ho re bolella hore ke ngwanana ya sa di hadikelang ho di ja, nkele morohong ya sa tshepahaleng ya bileng a e na le boitshwaro bo bobele. ✓✓ (2)
- 7.11 Ke ha re bona Tsietsi a tshwarwa hampe, a sotlwa empa a dula le malomae, mme eo a sa re letho ka tshwaro eo ya motjhana wa hae. ✓✓ (2)
- 7.12 Tsa habo moshanyana ha di jewa, ya di jang a di siye masapo hobane mohla a holang o tlilo di tseka. ✓✓ (2)
- 7.13 Ha se toka. Ha o hloleha ho lokisa ditaba tsa dikamano tsa lerato ho molemo o tjebele mahlo pele bophelong bo botjha, haholoholo hobane ke yena Mohanuwa ya hlokileng botshepehi, a ba a ba le ngwana le monna e mong. ✓✓✓ (3)

[25]**POTSO YA 8: DIEPOLLO – T Seema****Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlahlobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlahlobuwa a lekola taba ya tharahano e bakilweng ke polao ya Kotsuwopo paleng ena. Mohlahlobuwa o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. Seratswana se lokela ho tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho.

A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae e le ho bontsha kamoo polao ya Kotsuwopo e bakileng tharahano kateng kapa tjhe. A boele a hlakise ka dintlha tse amanang le bophelo ka kakaretso ho matlafatsa ntlha ya hae.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe kamoo polao ya Kotsuwopo e hodisitseng tharahano kateng kapa tjhe. A boele a bontshe le ditlamorao tsa seo.

(Motshwai a badisise nehelano ya mohlahlobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.)

[25]

POTSO YA 9: DIEPOLLO – T Seema

- 9.1 O ne a bona Mmamolete a le makgatheng a ho shwa mme yena ho se thuso eo a ka fanang ka yona. ✓ (1)
- 9.2 Mmamolete o thusitse Diepollo ka ho mmatlisa beng ba koranta e neng e na le leqetswana le neng le bua ka batswadi ba hae, ✓ ha Dibakiso a ne a mo eletsa ha ho le boima. ✓ (2)
- 9.3 A re tjebela pele ketsahalong ya hore Diepollo a fetole lenane la bakudi ba neng ba emetse ho fumantshwa diphio, a behe lebitso la Mmamolete ka hodimodimo. ✓✓ (2)
- 9.4 **Tlhekelo**
Dibakiso o thusa ka phaposing ya ngaka ya meno, Raitlhwana.
Tharahano
Dibakiso o ratana le Raitlhwana mme o a senyeha.
Sehlohlolo
Batwadi ba Dibakiso le Raitlhwana ba a hlolana ha ba tlamehile ho nyadisa bana ka lebaka la meetlo ya bona e fapaneng.
Phethelo
Dibakiso o ile a kgaohana le Raitlhwana mme a batla mosebetsi sepetleleng se seng. ✓✓✓ (3)
- 9.5
  - Ketsahalong eo ho yona Diepollo e neng eka o tla fumana mme wa hae empa a qetella a sa mo fumane.
  - Ha Diepollo a ne a botsa motswalle wa mmae ya dulang pela posong, eo ha a ka a fa Diepollo karabo e tobileng ka mme wa hae.
  - Nakong eo Diepollo a neng a bona motho ekareng ke Mahanke Mangaung. ✓✓ (2)**(Tshwaya e le nngwe feela.)**
- 9.6 E, ke ne ke tla dumela hobane ke mo rata ebile a ne a ikgethetse nna kahara banana ba bang.

KAPA

- Tjhe, ke ne ke sa tlo dumela hobane ke ne ke sa tlo dula ka boiketlo kaha batho ba balehelang dipolotiki ha ba na bophelo bo tsitsitseng hobane ba dula ba le palehong kamehla ka lebaka la ho batlwa ke mapolesa ✓✓ (2)
- 9.7 Ke ho se tsebe moo Zeblon a leng teng mme a sa tsebe hore o tla hlaloesetsa batwadi ba Mahanke jwang ha ba mmotsa hore ngwana wa bona o hokae. ✓ (1)
- 9.8 E ne e le radipolotiki kahoo o ne a dula a balehela mapolesa a neng a mo seohela hang feela ha a ka utlwela ka yena. ✓✓ (2)
- 9.9 Ketsahalong eo ho yona baoki ba batho ba batsho ba neng ba sa dumellwe ho oka bakudi ba batho ba basweu tliiniking ya Moemaneng. ✓✓ (2)

- 9.10
- Lekokwaneng, Diepollo o ile a sibolla hore ntatae eo a mo tsebang, ke malomae mme a qala bophelo ba ho lelera ha a utlwela ditaba tsa hore Mothofeela o batla ho mo nyala. ✓✓
  - Moemaneng o ile a fumana botsitsonyana bo seng bokae. A ba a sebetsa e le mooki feela a lokela ho baleha le moo ka lebaka la ho bolauwa ha Kotsuwopo. ✓✓
- (4)
- 9.11 Ke taba ya hore Diepollo o ne a ipatla, a batla ho tseba ba habo kamora hore Malome Theko a batle ho mo nyadisa monnamoholo Mothofeela. ✓✓
- (2)
- 9.12 E etsa hore ke mo qenehele. O tlotse molao ka ho fetola lenane la bakudi ba emetseng ho fumantshwa diphio, a leka ho pholosa motho ya neng a mo thusitse bophelong ka ho mo adima dibuka tsa ho ithutela booki.

KAPA

E etsa hore ke kgotsofale. ✓Motho ya tlotseng molao o lokelwa ke kotlo. ✓

(Dikarabo tse ding tse ntseng di nepahetse di ananelwe.)

(2)
[25]

POTSO YA 10: MME – NP Maake

Selelekela

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlalobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlalobuwa a lekola taba ya kgohlano ya maikutlo eo Dikeledi a bileng le yona. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. Seratswana se lokela ho tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho.

A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae e le ho bontsha kamoo Dikeledi a neng a na le kgohlano ya maikutlo kateng kapa tjhe. A boele a hlakise ka dintlha tse amanang le bophelo ka kakaretso ho matlafatsa ntlha ya hae.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe kamoo Dikeledi a bileng le kgohlano ya maikutlo kapa a sa kang a ba le yona kateng. A boele a bontshe le ditlamorao tsa seo.

(Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.)

[25]

POTSO YA 11: MME – NP Maake

- 11.1 Ke ditaba tsa hore Dikeledi o nyalana le Tsekiso. ✓ (1)
- 11.2 O ne a tletse thabo kaha o ne a nahana hore batho ba neng ba tlo kopa mohope wa metsi lapeng habo mafelong a beke e fetileng, ba ne ba romelletswe ke ba habo Tsekiso. ✓ (1)
- 11.3 Tsekiso o ile a halefela Dikeledi haholo ha a utlwa hore o tlatsitse taba ya hore o a mo nyala✓athe Dikeledi yena o ne a thabetse taba ya hore o nyalwa ke Tsekiso. ✓ (2)
- 11.4 O ile a thoba lapeng, a ya moo a sa tsebeng athe o tla iphumana a se a robetse hodima lebitla leo a sa le tsebeng. ✓✓ (2)
- 11.5 **Tlhekelo:** Rakgadi o hodisa Dikeledi ka mekgwa e lokileng.
Tharahano: Dikeledi o thola sepatjhe se nang le tjhelete, mme o se patela Rakgadi. O qabana le rakgadi ha a fumana sepatjhe.
Sehlohlolo: Dikeledi o bolella Rakgadi nnete ka ditaba tsa sepatjhe mme monga sona e leng ntate Thollo o biletswa lapeng la Rakgadi hore a tlo se lata.
Phethelo: Dikeledi o qetella a nyetswe ke Thollo mme kamora lenyalo, Dikeledi o fumana ntlo Sebokeng mme o arohana le Rakgadi. ✓✓✓ (3)
- 11.6 O ile a lekola diphahlo tsa Mme yaba o sibolla hore Mme e ne e le mohatsa Thollo wa matswathaka, a etsa qeto ya ho bipa sephiri seo. ✓✓ (2)
- 11.7 Ke ne ke sa tlo dumela. Ke ne ke tla sheba ditaba tsa thuto ya ka le bokamoso ba ka hore ke bo ntlafatse.

KAPA

Ke ne ke tla dumela, ho thoba pelo ka lebaka la ho lahlwa ke Tsekiso, le ho swetsa baetsana ba hae boThabisile ba neng ba thabela ho utlwa bohloko ha ka. ✓✓✓

(Dikarabo tse ding tse ntseng di nepahetse di ananelwe.) (3)

- 11.8 Ke baahisane ba hae, ba akgang Mmatakatsi. ✓ (1)
- 11.9 Ho tlotswa ha difensetere ka molora. ✓ (1)
- 11.10 • Moo Mmateboho a phetelang Mmatakatsi ka ditaba tse entseng hore a nyalwe ke Thollo.
• Moo Mmateboho a neng a nahana ka tsa ho fihla ha Mme Sebokeng le ho kula ha hae nakong eo lekase la Mme le neng le theolelwa fatshe ka yona.✓✓ (2)
- (Tshwaya e le nngwe feela.)**
- 11.11 • Tikoloho ya Matatiele e entse hore Mme e be motho ya moya o fatshe, ya nang le qenehelo, mme ha a nkwa ke maikutlo ha a elellwa hore Mmateboho ke mohaditsong wa hae.
• E entse hore Mme a be le boitsebelo ba mosebetsi wa matsoho le methokgo e sebediswang ho fodisa bana. ✓✓ (2)
- (Tshwaya e le nngwe feela.)**

- 11.12 Bafokeng ba halefiswa ke hore Mmateboho a patele mosadi eo ba sa mo tsebeng, lalapeng la Mofokeng. ✓ E fedisitswe ke ha Diseko a ne a buella Mmateboho ho Bafokeng. ✓ (2)
- 11.13 E nkutlwa bohloko✓ hobane Mme o thusitse Diseko haholo nakong eo ntlo ya hae e neng e tjha mme batho ba mo phalletse ka lebaka la hore Mme o dula moo ebile Diseko o ne a sebedisa tjhelete ya Mme. ✓✓ (3)
[25]

POTSO YA 12: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke

Selelekela

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlalobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlalobuwa a lekola taba ya hore boThabang ke bana ba ditlokotsebe mme ba ne ba rata morusu, kahoo ba ile ba thabela se neng se etsahala ka tijhere Tutudu. Mohlalobuwa o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlahisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. Seratswana se lokela ho tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho.

A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae e le ho bontsha kamoo ketsahalo ya bana ba morusu, ba ratang ho etsa dintho tse sa amoheleheng setjhabeng jwalo kaha boThabang ba ile ba etsa, e utullang kgohlano kapa tjhe. A boele a hlakise ka dintlha tse amanang le bophelo ka kakaretso ho matlafatsa ntlha ya hae.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala. A bontshe kamoo mantswe a qotsitsweng a utullang kgohlano kateng kapa tjhe. A boele a bontshe le ditlamorao tsa seo.

(Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.) [25]

POTSO YA 13: TUTUDU HA E PATWE – M Mahanke

- 13.1 O ba sebedisa haholo ka ho ba mathisa.
O ba fa mosebetsi o mongata wa sekolo.
O ba hedisa jwang bo boholo.
O tlo ba todisa metsing a batang nakong ya mariha. ✓ (1)
(Tshwaya e le nngwe feela.)
- 13.2 Mmatlapedi o fihlile a halefile haholo ka lebaka la ditaba tse buuwang ka Tutudu tseo a di utlwieng ha a tswa mokgatlong wa diphallelo. ✓✓ (2)

- 13.3 •O ile a jwetsa moifo wa lekgotla la tsamaiso ya sekolo sefahlamahlo hore sekolo sa bona ha se sekolo.
•O tla sekolong ka letsatsi leo bophelo ba hae bo leng tlokotsing ka lona.
•O laela le ho neha bana dibuka ka letsatsi la pele dikolo di butswa. ✓
(Tshwaya e le nngwe feela, mme le dikarabo tse ding tse ntseng di nepahetse di ananelwe.) (1)
- 13.4 •O ile a qala ka ho ruta bana letsatsi la pele dikolo di butswa.
•A etsa baithuti ba hlwekise phaposi eo ba neng ba balla ka hara yona.
•A fumantsha baithuti dibuka letsatsi la pele feela dikolo di butswa. ✓✓
(Tshwaya tse pedi feela. Motshwai a ele tlhoko dikarabo tse ding tsa bahlahlobuwa tse nepahetseng). (2)
- 13.5 •O ile a lefella leeto la sehlopha sa dibini tsa kereke.
•O ile a rekela bana ba sehlopha sa bolo diaparo tsa ho bapala. ✓
•O ile a lefella batshwaruwa hore ba ntshwe teronkong. ✓
(Tshwaya tse pedi feela) (2)
- 13.6 •Sehalo se phoqang. hoba tsela eo Tselapedi a arabang mosadi ka yona e a mo phoqa mme mongodi o a mo sebedisa ho hlahisa basadi e le batho ba nkehang feela.
•Sehalo sa kgalefo. ✓ Mmatsetapedi o ne a halefi haholo ha a tswa kopanong ya bomme mme o ne botsa ntate Tselapedi hore ke eng a sa tebele Tutudu. ✓
(Tshwaya e le nngwe feela) (2)
- 13.7 Mmatsetapedi ke mophetwa ya nkehang habonolo kaha o dumella ho hlohlelletswa ke batho ba bang. ✓✓ (2)
- 13.8 Ke ho itshola le ho se tsebe hore kopo ya hae ya tshwarelo e tla amohelaha na. ✓✓ (2)
- 13.9 Maikutlo a ho saelwa le ho nyahama ha a lemoha hore Tutudu le Dikgapane ba tshwarane ka matsoho jwalo ka baratani. ✓✓ (2)
- 13.10 Thebe o na le lehloyo la melata empa qetellong o kgona ho elellwa phoso eo ya hae mme o a ikwahlaya ebile o ikopela tshwarelo. ✓✓ (2)
- 13.11 Kopanong eo Thebe o kopa tshwarelo ho Tutudu ka bobbe boo a mo entseng bona, mme sena se ne se sa lebellwa kaha Thebe a ne a le leqoophe kgahlanong le Tutudu. ✓✓ (2)
- 13.12 • Mongodi o re ruta hore lehloyo la melata le fosahetse hobane batho ba ka leleka motho ya ka ba tswelang molemo lebitsong la hore ha se moahi wa sebaka seo.
• Ha o tjhekela motho lemena kapa o mo tjhehela maraba, a qetella a tshwasitse wena. ✓✓
(Tshwaya e le nngwe feela mme o ananele dikarabo tsa bahlahlobuwa tse ntseng di nepahetse) (2)
- 13.13 Nkabe ke ile ka le nyaya la koloba, ka elellwa hore ke se ke hlotswe kaha pelo e ja serati. Ha o rata motho o a mo lokolla hore a latele seo pelo ya hae e se ratang kaha o mo lakaletsa thabo. ✓✓✓ (3)
(Dikarabo tse ding tse ntseng di nepahetse di ananelwe.) [25]

SENGOLWA SA BOHOLOHOLO**POTSO YA 14: KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela****Selelekela**

'Moiketsi ha a llelwe'; Ana ke maele a Basotho a hlalosang hore motho ya ikentseng tsietsing a ntse a shebile, ha a qenehelwe. Sena se a hlahella tshomong ya 'Obe' ka tsela ya hore matsale o ne a batla ho ruta ngwetsi ya hae boloi a bile a sa mo rerisa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong ona mohlalobuwa a ka hlalosa maele ana ka ho bontsha hore motho ya ikentseng tsietsing ka boyena ke moiketsi. A ka bontsha kamoo maele ana a iponahatsang kateng tshomong ya 'Obe'. A qale a bontshe pele hore bothata bo hlahile ka tsela ya hore matsale a batle ho ruta ngwetsi ya hae boloi.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba ho pheta tshomo feela jwalo ka ha e hlahella bukeng. Seratswana se lokela ho tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya maele a reng 'moiketsi ha a llelwe' kapa tjhe. A ka boela a thathiselletsa ka ditaba tsa bophelo ka kakaretso moo ebang ho na le mehlala e jwalo.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya moqoqo wa hae ka ho phethahala. A hlakise ka ho phethahala kamoo boloi bo senyetsang batho maphelo kateng kapa tjhe le kamoo batho ba sa rateng ditsela tsa boloi kateng kapa tjhe.

(Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.)

[25]**POTSO YA 15: DIPOTSO TSE KGUTSHWANE****KE QATI E A LOMISANWA – SJ Mamashela**

15.1	Lentswe lena le bolela dipere tsa seemo se sekgutshwanyane jwale seroki se le sebedisitse ho hlalosa dinone tseo ba neng ba di palame kaha di le kgutshwanyane. ✓✓	(2)
15.2	Bereng o ile a hlokahala. ✓✓	(2)
15.3	Ba ne ba kgolwa hore sedibelo se tla etsa ba se ke ba bonahala habobebe direng tsa bona. ✓✓	(2)
15.4	Ke mabitso a dithaba. ✓	(1)
15.5	Nkabe ke ile ka emisa ntwala, ka lemosa lebotho la heso hore ho se ho senyehile, mme ke laele lebotho la heso hore re kgutlele morao ho baballa bophelo ba rona. ✓✓✓ (Dikarabo tsa bahlahlobuwa tse ntseng di nepahetse di ananelwe.)	(3)
15.6	E ne e lwanelwa Phatlalla. ✓	(1)
15.7	Ho kgina morethetho/ Ho fokotsa bolelele ba molathoko. ✓✓ (Tshwaya e le nngwe feela)	(2)

- 15.8 Ke mohlankana ya ileng a iteta sefuba ho buisana le ngwanana. ✓Ba bang ba ne ba mo tshaba kaha ba ne ba eleletswe hore ke motho ya sa tshwaneng le bona. ✓ (2)
- 15.9 Bahlankana ba ne ba makatswa ke hore na ebe ngwanana o phela ka eng hobane ba ne ba so ka ba mmona a ilo tsoma. ✓✓ (2)
- 15.10 Tjhe, morwetsana o ne a sa je nama hobane a ne a sa tsebe ho tsoma, mme a qetella a jele ditlama le ditholwana; bonneteng o ile a e ja ha mohlankana a se a mo tlišetsa yona. ✓✓ (2)
- 15.11 O se ke wa nka qeto ka motho pele o phedisana le yena le ho ithuta yena hantle hore o tle o tsebe semelo sa hae.✓✓ (2)
(Dikarabo tsa bahlahlobuwa tse ntseng di nepahetse di ananelwe.)
- 15.12 O re hopotsa ketsahalo eo ho yona bahlankana ba bang ba neng ba kgalemela enwa hore a se ke a nna a etela ngwanana eo. ✓✓ (2)
- 15.13 Tjhe. A ka tloha a hlaselwa habonolo ke dilalome le dibatana tsa naha. ✓✓ (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: [25]

KAROLO YA C: TSHWANTSHISO/TERAMA**POTSO YA 16: SEYALEMOYA – RH Moeketsi****'BOHLOKO BA KA' – AM Mabote****Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlalisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlalobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlalobuwa a lekola puokeletsi e reng: ho molemo ho ithuta motho pele o kena dikamanong tse tlhokolosi tsa bophelo le yena. Mohlalobuwa o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o hlalisa le ho ntshetsa pele lehlakore leo la hae.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. Seratswana se lokela ho tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho se buang ke palekgutshwe ena ya *Bohloko ba ka*.

A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae e le ho bontsha kamoo ho ithuta botho ba motho pele o kena dikamanong tse tlhokolosi tsa bophelo ho leng molemo kateng kapa tjhe. A boele a hlakise ka dintlha tse amanang le bophelo ka kakaretso ho matlafatsa ntlha ya hae.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

(Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.)

[25]**POTSO YA 17: SEYALEMOYA – RH Moeketsi**

17.1	Ke basebetsimmoho. ✓	(1)
17.2	Moelelo o otlohileng o bolela hore Moremi le Sefako ba a qoqa/buisana. ✓✓	(2)
17.3	Tjhe, o ne a sa tsebe hore Mmantwa ke moradi wa Moremi, ke kahoo a ileng a baleha ha a lemoha hore ntata Mmantwa ke Moremi. O mo qoqetse ka kgarebe ya hae. ✓✓	(2)
17.4	Ke kgohlano e pakeng tsa Moremi le Dineo e bakilweng ke hore Dineo o sireletsa Mmantwa mme Moremi o mo kgalemella metsamao ya hae e mebe ya ho iketsetsa boithatelo. ✓✓	(2)
17.5	Ke hore Sefako o kgona ho ba le dikamano tsa marato le batho ba bang ba ka ntle, a sa tsotelle maikutlo a mofumahadi wa hae. ✓✓	(2)
17.6	Ke ho bontsha hore ha batswadi ba sa emane nokeng kgalemong ya ngwana bona, o tswa taolong a qetelle a ba hlotse, a sekamela lehlakoreng leo a kgemang mmoho le lona. ✓✓✓	(3)

- 17.7 Ke mothusi wa Mmantwa kaha o ne a mo dumella ho tsohle tseo a neng a di etsa, a bile a sa mo kgaleme ha a se a kene dikamanong tsa lerato le motho e moholo ho yena. ✓✓ (2)
- 17.8 Tabeng ya ha Sefako le Mantwa ba fumana kotsi ya koloi nakong eo ba neng ba baleha Moremi. ✓✓ (2)
- 17.9 E totobatsa hore o tshaba hore Moremi o tla hlokomela hore o ratana le moradi wa hae, Mantwa. ✓✓ (2)
- 17.10 E, diketsahalo tsa yona di ka tshwantshiswa ka disebediswa tse kang medumo e fapaneng le mabone a tla hlahiswa sethaleng. ✓✓ (2)
- 17.11 Ke ne ke tla mo isa lekgotleng la dinyewe hobane molao ha o dumele hore batho ba baholo ba be le dikamano tsa marato le bana. ✓✓ (2)
- 17.12 Koloi e a phethoha, mme ho a hlaka hore motswadi ya lahlehisitseng Mantwa ke mmae, ha ntatae a ne a mo kgalema. Ho phethoha ha koloi ke phethelo e tsamaellanang le ntlhakemo ya mongodi mabapi le ho kgalema ka ntsweleng ha le le batswadi. ✓✓✓ (3)
[25]

POTSO YA 18: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

Selelekela

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlahisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlalobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha mohlalobuwa a lekola puokeletsi e reng: ho molemo ho ithuta motho pele o kena dikamanong tse hlokolosi tsa bophelo le yena. Mohlalobuwa o na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o a e hlahisa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. Seratswana se lokela ho tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae, se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho.

A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae e le ho bontsha kamoo ho ithuta botho ba motho pele o kena dikamanong tse hlokolosi tsa bophelo ho leng molemo kateng kapa tjhe. A boele a hlakise ka dintlha tse amanang le bophelo ka kakaretso ho matlafatsa ntlha ya hae.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

(Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.)

[25]

POTSO YA 19: HAESO MAFOTHOLENG – CJ Teleki

- 19.1 • Wena ebe e sa le o tshwere dibebele tsena tsa hao.
• O kile wa bona kae motho ya ahang ntho e ka kenyang diphoofolo tsa lefatshe lee kaofela ha tsona. ✓ (1)
(Tshwaya e le nngwe feela)
- 19.2 Le bitswa phoqa. ✓ Hobane Mapetla o iketsa eka o thabela bophelo bo botle ba lelapa la Pitso, athe o a phoqa. ✓ (2)
- 19.3 Tomatso ke ya hore Pitso o sebedisa dibebele tsa hae ho itshireletsa empa leha ho le jwalo Mapetla o kgona ho senya bophelo ba Molefi ka methokgo le ditlamatlama tsa hae. ✓ ✓ (2)
- 19.4 • Bophelo ba Molefi bo ile ba rarahana kaha o lahlile kgarebe ya mmankgonthe a mathaka kamora barwetsana ba se nang molemo. Ba mo senyetsa bophelo.
• O hanne ho itiisa ka methokgo ya Sesotho yaba boloi ba Mapetla bo mo kena habonolo. Ba mo senyetsa bophelo kaha o ile a lahlehelwa ke mosebetsi, a ba a shwa lehlakore, mmele wa hae wa fetoha thithiboya. ✓ ✓ (2)
- 19.5 Ke hoba o ne a se a kopane le dikgarebe tse rutehileng tse tsebang ho tsamaya ka dieta tse phahameng, ha Montsheng yena a ne a sa ruteha a bile a sa tsebe ho tsamaya ka dieta tse phahameng. ✓ ✓ (2)
- 19.6 • O file boNgatane methokgo ho e kenya boitshetlehang ba setulo sa Molefi.
• O entse hore Molefi a be kotsing ya koloi mme a lahlehelwe ke yona ka ho e fafatsa ka ditlhare. ✓ (2)
• O romelletse Molefi thokolosi ho mo holofatsa. ✓
(Tshwaya tse pedi feela.)
- 19.7 Molefi o ile a lora a bona banna ba bararo marulelong ba tlile ho mo ntsha kotsi. Ha a leka ho tadimisa o ile a tseba ba babedi empa wa boraro yena o ne a sa kgone ho mmona hore ke mang. Dira tsa hae e ne e le basebetsimmoho ba hae ba babedi le monnamoholo Mapetla. ✓ ✓ (2)
- 19.8 Ke nnete. Dikgarebe tse pedi tsa Molefi e leng Jwalane le Morongwe, di ile tsa dubisa Molefi thankga bophelong, a hloleha ho aha motse le bona. A lahla Montsheng ya neng a mo loketse. ✓ ✓ (2)
- 19.9 Sebaka sa mahaeng. ✓ (1)
- 19.10 • Ho hodisa poloto ya tshwantshiso.
• Ho pepesa moqabanyi tshwantshisong. ✓ ✓ (2)
(Tshwaya e le nngwe feela)
- 19.11 Ke Mofammere ✓ le Takadimane. ✓ (2)
- 19.12 Tsitsipanong. ✓ Lelapa la ha Pitso le ile la qala ho hloka kgotso, Morongwe a hana ho phethisa mesebetsi ya lelapa. A pata dijo a bua leshano ka Disebo. ✓ (2)

- 19.13 Ke kgetho e lokileng. Ha motho a kgahlwa ke e mong o na le tokelo ya ho ipherehela yena kaha pelo e ja serati. Ha o sa ipherehele yena a ka o lahlehela a ikgethela motho feela. ✓✓✓
(Tshwaya tse pedi feela.)

(3)
[25]**POTSO YA 20: MOFUTA WA POTSO E TELELE****LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba****Selelekela**

Kaha moqoqo ona o lokela ho hlalisa lehlakore le le leng la kgang ya mohlalobuwa, selelekela se fe moqoqo tsepamo le motjha oo o lokelang ho o nka ha ha mohlalobuwa a lekola puokeletsi e reng: ho molemo ho ithuta motho pele o kena dikamanong tse tlhokolosi tsa bophelo le yena. O na le mohopolo o itseng kapa ntlhakemo e itseng, mme o a e hlalisa.

Karabo e ka lebellwang

Moqoqong wa kgang, mongodi a ka dumellana kapa a hanane le mohopolo ka dintlha tse tshehetsang sehlooho.

Seratswana ka seng se be le mohopolo wa sehlooho o hodisang ntlhakemo, e se ke ya e ba lethathamo la diketsahalo feela tse hlahang ka bukeng. Seratswana se lokela ho tshehetsa le ho sireletsa ntlhakemo ya hae se boele se bontshe kutlwisiso e phethahetseng ya sehlooho.

A ntshetse pele moqoqo ka ho bontsha ka mehlala e tswang bukeng ho totobatsa ntlhakemo ya hae e le ho bontsha kamoo ho ithuta botho ba motho pele o kena dikamanong tse tlhokolosi tsa bophelo ho leng molemo kateng kapa tjhe. A boele a hlakise ka dintlha tse amanang le bophelo ka kakaretso ho matlafatsa ntlha ya hae.

Phethelo

Phethelo ya hae e lokela ho tlamahanya kgang ya hae ka ho phethahala.

(Motshwai a badisise nehelano ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le sehlooho kateng.)

[25]

POTSO YA 21: LEJWE LA KGOPISO – T Letshaba

- 21.1 Mohlouwa o itse Pheleu a hlokomele hore basebetsi ba se ke ba etsa seteraeke. ✓ (1)
- 21.2 Pheleu o ne a utlwa ditaba di mo otlala botsekeng hobane ke yena ya bileng le seabo ho lelekweng ha Tsietsi mosebetsing a sa natse hore kgaitsemi ya hae le bana ba hae ba tla phela ka eng ha ntata bona a sa sebetse. ✓✓ (2)
- 21.3 Thapelo o tshwaya Pheleu phoso ka hore ke yena ya entseng hore Tsietsi a lelekwe mosebetsing mme Pheleu le yena o hana ho bua nnete. ✓✓✓ (3)
- 21.4 Ke sa ho teneha/kgena. ✓ O phahamisa lentswe ha Thapelo a se a le thokwana le yena. ✓ (2)

- 21.5 Naledi o ne a se a tenehile ke ho dulela ho ntsha metsi a keneng ka mokhukhung wa bona yaba o se a bile a bona hore a ka mpa a bolella monnae hore yena a ka kgutlela habo Maokeng kaha ha a tebelwa. Sena se hlohelelitse Tsietso hammoho le Mohlouwa ho etsa mekutu e ntsheditse kgohlano pele. ✓✓✓ (3)
- 21.6 Thapelo o ile a bolella Tsietso taba ya hore Mohlouwa o ratana le Naledi mme seo sa etsa hore Tsietso a bolaye letoto la batho ka sehloho. ✓✓ (2)
- 21.7 Ke ho etsa qeto ya ho dumela ho ratana le Mohlouwa. ✓ (1)
- 21.8
- O ne a batla ho fumana tjhelete ya ho hlokomela/otla lelapa la hae. ✗
  - O ne a batla hore monnae a tle a kgutlisetswe mosebetsing. ✓
- (Tshwaya e le nngwe feela)** (1)
- 21.9 O ne a mo tshosa ka hore o tla kgutlela habo lapeng kaha ha a tebelwa. ✓ (1)
- 21.10 Ke ho ruta babadi hore lerato le dipakeng tsa batho ba babedi ba nang le malapa a bona le kotsi kaha le ka baka tshenyiso e kekeng ya lekanngwa le letho ha taba tseo di ka hlahella. ✓✓ (2)
- (Motshwai a badisise karabo ya mohlalobuwa, mme a mo abele matshwao ho ya kamoo a ikamahantseng le potso kateng.)**
- 21.11 E re bolella hore ke lelapa le phelang ka hara mathata ka lebaka la bofuma. ✓✓ (2)
- 21.12 Semelo sa bohloheletso le bokgelosi. ✓ O kgelositse Naledi ditseleng tse lokileng tsa bophelo, a mo hloheletsa hore a ratane le Mohlouwa empa a ntse a nyetswe. ✓ (2)
- 21.13 E, ke ntho e lokileng hobane boramesebetsi ha ba no tseba letho ka ditlalebo tsa basebetsi, ha basebetsi ba sa ipelaetse.
- Tjhe, ha ho hlokehe hore nako le nako ha basebetsi ba sa kgotsofala, ba ipelaetse. Ba ka nna ba dula majwana le boramesebetsi ho rarolla mathata a bona. ✓✓✓ (3)
- [Tshwaya e le nngwe feela]** **[25]**

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 25
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80